

SZILÁGYI ERZSÉBET

A nagybeteg Hunyadi nyugtalanul fordította fejét az ablak felé, ahol kámzsás alak állt az augusztusi alkonyat gyérülő világosságában.

— Atyám, — szólalt bele a betegszoba csendjébe, — ne titkolj előttem semmit. Közel van-e már? . . .

— Micsoda? — vonta fel szemöldökét a barát, míg odalépett az ágyhoz.

— A végső világosság, — mondta a másik szemrehányóan. — Nem vagyok gyermek és sokszor néztem szembe a halállal. Tudni akarom, mit mondott a felcser az imént odakünn. Mondanivalóm van még . . . Beszédem lenne Lászlóval ... a gyermek is jöjjön Budáról ... és Erzsébet is, ha gondolod . . .

— Minden az Úr kezében van, — hajtotta le fejét a ferences barát, míg elhagyta a szobát, hogy üzenetet küldjön Mátyásnak meg Lászlónak. Hunyadiné nagyasszonyt már előbb értesítették, az már úton van azóta.

— Minden az Úr kezében van, — ismételte válaszul Hunyadiné kérdő, vallató, reménykedő pillantására, mikor a nagyasszony férje betegszobájába lépett. De csak Erzsébet reménykedett már akkor. A nagybeteg Hunyadi János elakadó lélegzettel osztogatta utolsó szavait két fiának:

— . . . szeressétek a hazát . . . és hívek maradjatok a fejedelemhez . . . mindig hívek. A hűség nagy . . . minden a hűség . . . Erzsébet, te is hű maradj hozzájuk. Vigyázz rájuk . . . sok az ellenség . . . Mátyás még gyermek. Vigyázz Erzsébetem . . .

Az asszony leeresztett pillái alól patakzott a könny. Mélységes fájdalom gyötörte, amíg a másik szobában megvárta, hogy Kapisztrán szerzetes meggyóntassa a beteget. Aztán kinyílt az ajtó és négy vitéz hozta a hordágyat. Erzsébet asszony tekintete kérdően tapadt a ferences baráttra.

— Töredelemmel meggyónt, — válaszolta a kimondatlan kérdésre Kapisztrán, — s részesülni kíván a haldoklók szentségében. De méltatlannak ítéli magát arra, hogy saját hajlékában várja a Nagy Szentséget. Odaát óhajtja felvenni a szent kenetet, a templomban.

A néma menet eltűnt az ajtó mögött s Erzsébet gyötörődve gondolkozott a jövődön. Neki kell vigyáznia, őriznie, segítenie a két fiút, hogyan? Ha Hunyadi Jánost elszólítja az Úr magasságos akarata, ő gyenge kézzel, asszonyfejjel, gyászbaborult lélekkel, hogyan győzze mindazt, ami Hunyadi János fáradhatatlan karja, hős lelke számára is nagy munka volt: hatalmat szerezni, vagyont gyűjteni, birtokot tartani a Hunyadiaknak?

Így tépelődött kétségbeesett napokon át, amíg az 1456. aug. 11-én elhunyt hadvezért a gyulafehérvári székesegyház sírboltja fogadta be örök nyugalomra. De ez volt Hunyadiné utolsó könnyhullató búcsúzása a férjétől. Aztán felemelte fejét és megkeményedett az arca. Úgy lesz, ahogy az ura kívánta s ahogy Isten szent akarata rendelte. Jó volt eddig védett biztonságban élni a vitéz hadvezér mellett, aki hűséges, szerető párja volt huszonegynéhány esztendőn keresztül. Jó volt csak feleségnek, csak asszonynak lenni valaki mellett, akivel soha egy kemény szót nem váltottak mind e hosszú éveken keresztül, amióta az a talpig feketébe öltözött, medvebörkacagányos, fekete sastollas vitéz megvette a horogszei kastély leányának szívét.

Horogszeg ura, Szilágyi László főispán, örömmel bízta Erzsébet leányát a fiatal Hunyadira s nem bánta meg ezt a lépését egyikük sem azóta. Ha volt valaha bánata, gondja, aggodalma Erzsébetnek Hunyadi János oldalán, legfeljebb annyi, hogy a fiait féltette, akiket az apjuk már kölyökkorukban magával vitt a táborba. Nem egy levélben könyörgött férjének, vigyázzon a fiúkra, kicsinyek még, gyengék, meg ne ártson nekik a tábori élet. Más oldalról azonban maga is megtett mindent, amivel Hunyadi útját egyengethette. Férje távollétében vállalnia kellett az uradalmak intézésének terhét, pedig nem kis vagyon volt Hunyadi birtokában. Kormányzósága idején 28 várat, 57 várost, ezer falut vallhatott magáénak, meg a trencseni uradalmakat s a szlavóniai birtokokat. S ha Hunyadiné értett ahhoz, hogy keze alatt színültig

töltött vaspántos ládák őrizték kincseiket a hadba vonult hadvezér számára, akkor is megfelelt feladatának, mikor a kormányzó udvartartását kellett rangjához illő fényel és bőkezűséggel ellátnia.

De mindez csak Hunyadi életében volt így. Ha eddig lehetett is gyengéd, szerény, szerető feleség, most, hogy Hunyadi János elindult a mennybéli dicsőség útján, neki egyedül is meg kell állnia a helyét. A gyászoló asszony keményen felvetette a fejét. A csipkés kendő még egy utolsó könnyet törült le a határozott nézésű szem hosszú pilláiról aztán az özvegy biztos karral, fogadkozó lélekkel ölelte magához a két fiát.

Hunyadi János özvegye itt, a gyulafehérvári sírbolt előtt magasodott Szilágyi Erzsébet nagyasszonyá.

Hamarosan szükségét is látta az erejének. Azok az ádáz küzdelmek, irigy cselvetések, amelyek Hunyadit életében körülvették s merész pályája szédítő ívét minden erőfeszítéssel megtörni próbálták, nem szűntek meg hőshöz méltó halála után sem. Sőt új erővel lángoltak fel a két fiú körül, hiszen az a reménység szította őket, hogy két gyermekifjú meg egy gyenge asszony nem tud védekezni.

Erzsébetet azonban nem találta készületlenül a jövendő. Hiszen sok mindent sejtett ő már az elmúlt őszön, amikor a Cilleiekkel kötött szerződést Isten tiltó keze megghiúsította. Még nyolc évvel ezelőtt történt, hogy Hunyadi a szerencsétlen rigómezei ütközet után sokáig bujdosott a törökök elől s végül Brankovics György szerb fejedelem fogságába jutott. Hosszas alkudozás után, súlyos feltételek árán szabadulhatott csak s e feltételek egyike az volt, hogy Brankovics vejének, Ciliéi Ulriknak, a kormányzó elkeseredett ellenségének, Erzsébet leánya Hunyadi László felesége lesz. Ennek az ígértnek zálogául Hunyadinak Szendrőre, fogsága helyére kellett hozatnia fiát, aki a hadvezér távozása után túsul maradt Brankovics udvaránál édesapja helyett. Később azonban megváltozott ez a megállapodás. Hunyadi László Garai nádor leányát jegyezte el, a Hunyadi-ház e másik ellenségével kötendő béke megpecsételéséül, az amúgy is gyermek Ciliéi Erzsébetet pedig a bátyjánál hét évvel fiatalabb Mátyásnak szánták feleségül. A tízéves menyasszony menyegzőjét két esztendővel később, 1453-ban akarták megtartani.

A menyegző idején Hunyadi már lemondott kormányzói tisztéről, hiszen azt úgylis a gyermek V. László nagybátyja és gyámja, Ciliei Ulrik töltötte be akkor; helyette az ország főkapitánya, a közjövödelmek kezelője lett. László fiát pedig Horvátország bánjává nevezték ki. Hunyadiék fejedelmi pompával készültek a menyegzőre s a fiatal pár lakóhelyének felszerelésére. Nyolcezer arany ára ékszert, arannyal szőtt brokátot, fényűzési cikkeket készültek hozatni Velencéből, a vásárlással megbízott udvari emberek azonban még ötezer arannyal túllépték ezt az összeget. De mire a pazar felszerelés Magyarországra érkezett, a házasság csaknem meghiúsult Ciliéi újabb ármánykodásain. Ám Hunyadi János ismét félretett minden személyi szempontot, felejteni próbálta egyéni sérelmeit, mert sokkal nagyobb veszedelem fenyegetett akkor mindenkit a magyar hazában: a törökök mozgolódtak újra. Hogy zavartalanul állíthassa minden erejét az ország szolgálatába, megújította Ciliéivel kötött megállapodását s szerződésük biztosítékául az egyház áldását kérték a két gyermek házasságára. Mátyást azonban a béke kezeseül Budára rendelték, az udvarhoz, a király benső kamarásaként, a gyermekasszony Erzsébet pedig Hunyadvárába költözött, férje családjához.

Az ezer nehézség, megújuló cselvetések, feledhetetlen viszálykodás után megkötött egyesség azonban, sajnos, nem lehetett hosszú életű. Szegény kis Erzsébet sorvasztó lázakat kapott s a leghűségesebb ápolás, minden orvosi tudomány, a legbuzgóbb imádság sem menthette meg: az ősz elvitte, s vele együtt tűnt le az a remény, hogy a két viszálykodó család valaha is őszintén béke jobbot nyújt egymásnak.

A béke kezese, Ciliéi Erzsébet elhunyt és a következő esztendőben meghalt a nagyon gyűlölt s erősen félt ellenség is: Hunyadi János. Cilleiek gyerekjátéknak tartották két serdülő fiúval s egy magányos asszonnyal elbánni. Kapórajött a részvétnek s a bizalomnak az a feltűnő megnyilvánulása, amely valósággal elárasztotta a hadvezér hátramaradottait. Nem volt nehéz ezt a Hunyadiak mellett megnyilatkozott rokonszenvet a fiatal király ellen szóló tüntetésnek, őt fenyegető magatartásnak feltüntetni. A gyanakvó király azt is elhitte, hogy Hunyadi a trónjára tör. A futtaki országgyűlésen, ahol a pozsonyi grófságtól megfosztott fiatal hős mellőzésével

Ciliei Ulrikot nevezte ki Hunyadi János utódjául főkapitánynak, megméltelyezett hittel, bizalmatlan lélekkel fogadta Hunyadi László tiszteletteljes ajánlatát: kész a királynak átadni hűsége jeléül a parancsnoksága alatt álló Nándorfehérvár kulcsait. A király tétován, hitetlenül, de útnak indult a végvár felé: Nándorfehérvár fiatal kapitánya hódolattal és pompával várta a királyt s ismét hűségéről biztosította. A király megingott gyanújában s elrestellte magát bizalmatlanságáért, néhány órára úgy látszott, mintha a Hunyadiak tiszta hűsége győzedelmeskednék, aztán megtörtént a súlyos, helyrehozhatatlan hiba: a megbántott, meggyanúsított, mélyen megsértett Hunyadi László összeszólalkozott Ciliéivel. A főúr kardot rántott s megsebesítette a fegyvertelen Hunyadiat, s annak berohanó barátai végeztek a támadóval.

A vérző Hunyadi felkereste a vártemplom miséjéről hazatérő királyt s elmondta a történeteket. Hunyadi barátai is mindent megtettek, hogy a riadt királyt megnyugtassák Hunyadi békés szándékai felől. Vájjon szándékos alakoskodás, vagy egy szerencsétlen, tétova lélek nyugalmat kereső magááltatása volt-e az a sok biztató szó, amely itt a király ajkáról elhangzott, ki tudhatja ezt? Nagylelkű bocsánatot, a történetek teljes feledését ígérte Hunyadinak s bocsánata jeléül országos főkapitánnyá, nagybátyját, Szilágyi Mihályt pedig Nándorfehérvár parancsnokává nevezte ki. A néhány nap alatt, amelyet a király még Nándorfehérváron vadászgatással töltött, a történetek híre eljutott Temesvárig is.

Mire a király visszatértében Temesvár kapujába érkezett, kíséretében Hunyadival, Szilágyi Erzsébet fogadta emberei élén. Futár hozza a hírt, hogy a király már közeledik, csatlósok nyargalnak az érkezők előtt, s a tarka, nyüzsgő tömegeből, nehéz gyászruhában, gondgyötörte arccal válik ki Szilágyi Erzsébet, a tizennégyéves Mátyással oldalán.

— Királyom, — borul térdre a büszke asszony a gyermekifjú előtt, — királyom, ha felséged elhagy, mi lesz belőlünk? Ha felséged nem oltalmaz minket, ki védje Hunyadi özvegyét és gyermekeit? Ellenségek vesznek körül, ki rántson kardot értünk, ha az nem, akiért Hunyadi János kardja anynyiszor repült ki a hüvelyéből!

— Ne sírjon asszonyom, — emeli fel a király a könyörgőt, — nem felejttem, amivel Hunyadi Jánosnak tartozom.

Lászlótól nem kérem számon, amit tett; hiszem, jogosan tette. Nyugodjék meg és bízzék bennem. És bizalma jeléül vesse le gyászruháját: „nem illik azon férfiúért gyászt viselni, ki, mint Hunyadi János, a halálról csak most ment át az életre s ki Magyarországot nekem s a szent vallásnak megtartá és most azon Krisztussal uralkodik, kinek szent nevéért harcolt.”

A két kíséret csatlakozik Szilágyi Erzsébethez és a királyhoz, akit hódolat, pompa fogad a temesi várban.

A felséges vendég bíborszínű bársonyköntösöket ajándékoz a nagyasszonynak s a fiatal Mátyásnak, tánc, lakoma és lovagi játékok derítik kedvét a következő napokon, amelyek folyamán a várkápolnában szent hitet tesz mindenek hallatára, hogy sohasem áll bosszút nagybátyja, Ciliéi haláláért. Anyjául fogadja Hunyadi özvegyét, testvéreiül a két fiút s oltalmat ígér ellenségeikkel szemben.

De mialatt Erzsébet lelkében lassan-lassan elpihent az aggodalom, gyanútlan feje fölött már gyülekeztek a felhők. A király, alighogy visszatért Budára, a vezérefosztott Ciliéipárt befolyása alá került s felejtve az evangéliumra tett esküjét, hazugul magához csalta a két Hunyadi-fiút. Velük együtt fogságra vetette a Hunyadi-párt minden számottevő tagját: Vitéz János váradi püspököt, Rozgonyi Sebestyént, Kanizsai Lászlót és még másokat.

Nem kellett oda vallatás, sem jogszerinti ítélet, Hunyadi Lászlót elítélték az ellenségei, mielőtt tudta volna, mi a bűne. Az izgalomra gyúlt városban azt híresztelte Garai nádor s a többi udvari pártbeli főúr, hogy az elfogottak összeesküdtek a király ellen, s Hunyadi akarták trónra ültetni. A kihallgatás nélkül meghozott halálos ítéletet három nap alatt végre is hajtották.

Mire Erzsébet felocsúdott az elfogadás hírére, már a fia halálhíre is nyomon követte az első, rettenetes híradást. De nem volt idő siránkozásra, jajgatásra. Szilágyi Erzsébet Hunyadi János emlékének tartozott azzal, hogy legalább a másik gyermeket megmentse, aki továbbra is az áruló király kezében volt.

Elkeseredett, felháborodott, merész üzenet ment Budára: Szilágyi Erzsébet a fiát akarja, vérrel és vassal vesz elégtételt László haláláért s ha Mátyást haza nem bocsátják, török kézre adja a temesi grófsággal együtt valamennyi határvárat.

De a merész üzenet s Szilágyi Mihálynak, Erzsébet fivérének tekintélyes serege más eredménnyel járt, mint a nagyasszony hitte. A király fejvesztetten menekült s vitte magával Mátyást, akit aztán Podiebrad cseh helytartó őrizetére bízott.

Erzsébet és Szilágyi Mihály csapatainak már fél Erdély a kezén volt, amikor a házasodni készülő László király hirtelen elhunyt Prágában. A közhit szerint megmérgezték. Szilágyi Erzsébet felvillanó szemmel hallgatta tíz nappal később a király halálhírét: Isten szólott! — mondja keményen, mert ráemlékezik a király esküjére. Egy év múlt el azóta, hogy a király Temesvárott hitet tett a Hunyadiak védelmére s az évforduló napján az esküszegő királynak az Örök Uralkodó előtt kellett számot adnia szaváról.

Most érkezett el a cselekvés ideje Szilágyi Erzsébet törhetetlen lelke számára: fagyos télben, dermedő hidegben a táborban időzik. Hunyadvár vaspántos ládái engedelmesen szolgáltatják ki kincseiket a ragyogó, bontakozó, ígéretes cél érdekében: trónra ültetni Hunyadi János fiát! S ahogy múlik az idő, a tündöklő álom nemcsak Szilágyi Erzsébet célja lesz, hanem lassan az egész magyarságé.

Az elhunyt király viselkedése a legalkalmasabb eszköz volt az idegen uralom meggyűlöltetésére, míg a Hunyadiak iránt érzett rajongás és részvét talajából könnyedén sarjadt ki a vágyakozás, hogy a magyar trónon a nemzet magaválasztotta, magafajtájából való királya üljön.

Szilágyi Erzsébet minden rajongó szeretete a terv megvalósítását célozta, Szilágyi Mihály egész erejét nővére célja szolgálatába állította s Vitéz János, a Hunyadi-fiúk gyerekkori atyai barátja minden diplomáciai tudását, óvatos, megfontolt, bölcs felfogását érvényre juttatta azért, hogy Mátyás trónrajutásával elégtétel adassék a meghurcolt Hunyadi-névnek s az igaztalanul meghurcolt név megkínzott viselőinek.

Mire a kormányon lévő főurak megállapodtak abban, hogy a megüresedett trónt minél hamarabb be kell tölteni s ezért január elsejére kitűzték az országgyűlést, a Hunyadi-párt már messzemenő tárgyalásokba bocsátkozott Podiebráddal, a cseh helytartóval, Mátyás hazabocsátása érdekében. A helytartó készséggel helyezte kilátásba támogatását Mátyásnak és segítsége biztosítékául felajánlotta Katalin leá-

nya kezét a fiatal trónigénylőnek. Mátyás hálásan szorította meg a segítő kezét, — amelyről jól tudta, hogy már édesapjával is hűséges szövetséget kötött — s eljegyezte a leányt.

Nem sokkal később megérkezett a nagyasszony követe, Vitéz János személyében s negyvenezer aranyat ajánlott Mátyás szabadonbocsátásáért, de közös megegyezés alapján a választás lefolytatásáig Podiebrad vendégeként, Csehországban hagyta a trón jelöltjét.

Komoly ellenfele tulajdonképpen csak egyetlenegy volt a Hunyadi-pártnak: Garai nádor, aki azonban hamarosan meggyőződött róla, hogy nem számíthat győzelemre Mátyással szemben. Megpróbálta hát menteni, ami menthető s békejobbot nyújtott Szilágyi Erzsébetnek azon az áron, hogy Mátyás feleségül veszi s királynévá teszi Garai Annát, a nádor leányát.

Szilágyi Erzsébet nehéz küzdelmet vívott a lelkével. Az egyik gyermeke kedvéért hogyan felejtse el a másikon esett gazságot? Hogyan ölelje magához szeretettel fogadott családtagként azt a leányt, akinek az apja Lászlót legyilkoltatta. Könyörülő Úristen, mi az a teher, amit már nem kell elviselnie az édesanya lelkének? Mikor mondhatja egy édesanya, hogy „nem bírom”, ha a gyermekéről van szó?

Hosszú töprengés után beleegyezett az ajánlatba. Az élők élnek, a halottak nyugodjanak. Lászlót fel nem támasztja semmiféle megtorlás és ha van Isten az égben, úgy az ártatlanul elpusztított fiatal hős bizonytalán az Ó jobbán ül azóta. Mátyás azonban él, él és itt az ideje, hogy megtegye első lépéseit a nagyság, a hatalom, a dicsőség felé.

Szegeden találkozott Szilágyi Erzsébet és Mihály fivére a nádorral és feleségével. Cserébe azért, hogy a Garai-párt támogatni fogja Mátyás trónrajutását, a Szilágyi-testvérek örök békét, felbonthatatlan szövetséget kötnek velük. Sohasem fognak bosszút állni az elszenvedett bántalmakért s keresztény hitükre ígérnek, hogy feleségül vétetik Garai Annát Mátyással, aki oltalmába veszi a nádort s azt valamennyi hivatalában, váraiban, birtokaiban megerősíti.

Azt az ígéretet, hogy nem áll bosszút semmiért, ami a múltban történt, a január végén összeült országgyűlés előtt is megtette Szilágyi Mihály. Ilymódon, az érdekeltek beleegyezésével Mátyás megválasztása már bizonyossá vált s mire

a főurak Budavárában befejezték formaszertani tanácskozásukat, a köznemesség türelmetlenségében előzönlötte Pest utcáit s a befagyott Duna jegén helyezkedett el, az eredmény kihirdetését várva.

Negyvenezzer torok visszhangozta Mátyás nevét, negyven ezer lelkesült kiáltás éltette Mátyást, a magyarok királyát, aki mellé ugyanez az országgyűlés Szilágyi Mihályt nevezte ki kormányzónak öt esztendőre.

Szilágyi Mihály vezette fényesen felszerelt csapatai élén azt a küldöttséget, amelynek Vitéz püspök, Rozgonyi János erdélyi vajda, Báthory István főasztalnok, Ország Mihály főajtónálló szegődtek tagjaiul, hogy hazahozzák Magyarországra az új királyt. S még valaki csatlakozott a küldöttséghez, hogy elsőnek ölelhesse magához a cseh fogságból érkező fiatal gyermeket: Erzsébet nagyasszony.

Strassnitz vára előtt térdelhajtó tömeg üdvözli a helytartó kíséretében érkező Mátyást. Csak egy fehérhajú, kimagasló alak áll és tárja ölelő karját a megválasztott király, a visszakapott gyermek, a megvalósult álmok élé.

Ujjongó tömeg élteti Mátyást, aki becéző szeretettel öleli zokogó édesanyját s maga is zokogásban tör ki Vitéz János üdvözlésére adott válasza során. Ez a nap a zavartalan boldogság, s mérhetetlen öröm, az áhított viszontlátás csodálatos napja. De a következő napon a fiatal király megmutatja oroszlánkörmeit.

Az anya és Szilágyi Mihály elébeterjesztik a szegedi egyességet, Garai Annával kötendő házassága ígéretét. Mátyás a fejét rázza.

— Sajnálom anyám, hogy keresztülhúzom a terveiteket, — mondja határozottan, — Katalint jegyeztem el. Podiebrad jó volt hozzám, Katalin szeret s gyermeki szíve nem érdemel hűtlenséget és árulást.

— De a szegedi egyezmény fiam, — próbálkozik a nagyasszony riadt hangja, — Mihály bátyád és én hitet tettünk . . .

— Én is, — hangzik keményen s a fiatal király szeme megvillan. — Magyarország királya nem szegheti meg a szavát. Minden áldozatra kész vagyok a trón s az ország érdekében; hadd fűrődjék minden ellenségem a királyi kegyelem ragyogásában; de hogy az életem legderűsebb perceire szegény László emléke borítson árnyékot, hogy tisztelettel hajol-

jak arra az apai kézre, amely Lászlót megölte: Isten engem úgy segítjen, nem teszem meg!

Erzsébet kénytelen volt fejet hajtani Mátyás akarata előtt, aki feleségül is vette Katalint s azontúl az ő gondja volt, hogyan tartja féken a sértődött, reményevesztett, lázadó Garai nádort. Sajnos, Katalin három évi házasság után meghalt s későbbi feleségének, nápolyi Beatrixnak, Szilágyi Erzsébet nehezen tudta megbocsátani önző, számító lényét s gyermektelen voltát.

Mindvégig meleg, bensőséges viszonyban élt fiával, eleinte a királyi udvarban, ahol nagy tisztelet és becsülés környezte. Később sok időt töltött Vajdahunyadon. Kolostort építtetett ott a ferenceseknek, nyilván kegyeletes emlékezésül férje kiváló barátjára, Kapisztrán Jánosra, akinek szentté nyilváníttatása is az ő közbenjárására történt.

Hajlottabb korában visszavonult az udvar zajos életétől s csendben gyönyörködött fia hatalmában és dicsőségében. Az erélyes asszonyarc határozott vonásai lassan lágyabbá szerényednek az évek ködében s Hunyadi János özvegye az ősök arcképcsarnokában békült tekintetével, ezüstös hajával az lett, ami egyedül lenni akart: Mátyás anyja.

B. Radó Lili.